मनु ब्राजाकीको 'भविष्ययात्रा' कथासङ्ग्रहको विधातात्त्विक अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय नेपाली केन्द्रीय विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह सत्रप्रणाली चौथो सत्रको तेस्रो (४८३) पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

कल्पना रिजाल

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर, काठमाडौँ

२०७४

मनु ब्राजाकीको 'भविष्ययात्रा' कथासङ्ग्रहको विधातात्त्विक अध्ययन

कल्पना रिजाल

२०७४

शोधनिर्देशकको सिफारिस

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केद्रीय विभाग, कीर्तिपुरका स्नातकोत्तर तह सत्रप्रणालीको चौथो सत्रकी छात्रा कल्पना रिजालले **मनु ब्राजाकीको भविष्ययात्रा कथासङ्ग्रहको विधातात्त्विक अध्ययन** शीर्षकको प्रस्तुत शोधकार्य मेरो निर्देशनमा तयार गर्नुभएको हो । यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नेपाली केन्द्रीय विभागमा सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०७४/०४/१७

....

डा. लक्ष्मणप्रसाद गौतम

सहप्राध्यापक

(शोधनिर्देशक)

नेपाली केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौँ

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय

नेपाली केन्द्रीय विभाग

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको शैक्षिक सत्र २०७०/२०७१ की छात्रा कल्पना रिजालले स्नातकोत्तर तह (एम.ए) सत्र प्रणालीअर्न्तगत नेपाली विषयको चौथो सत्रको ४८३ को प्रयोजनका लागि प्रस्तुत गर्नुभएको **मनु ब्राजाकीको भविष्ययात्रा कथासङ्ग्रहको विधातात्त्विक अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र मूल्याङ्कन समितिद्वारा आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत गरिएको छ ।

शोध मूल्याङ्कन समिति

१. **प्रा.डा. देवीप्रसाद गौतम** ....
(विभागीय प्रमुख)

२. **डा. लक्ष्मणप्रसाद गौतम** ....
(शोधनिर्देशक)

३. **प्रा.डा. कृष्णप्रसाद घिमिरे** ....
(बाह्य परीक्षक)

मिति : २०७४/०५/२१

कृतज्ञताज्ञापन

मनु ब्राजाकीको भविष्ययात्रा कथासङ्ग्रहको विधातात्त्विक अध्ययन शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मैले स्नातकोत्तर तहको चौंथो सत्रको प्रयोजनका लागि आदरणीय गुरु **सहप्रा.डा. लक्ष्मणप्रसाद गौतम**को कुशल निर्देशनमा तयार पारेकी हुँ । यो शोध तयार गर्ने सन्दर्भमा आइपरेका विभिन्न कठिनाइ र समस्याहरूसँग जुध्ने प्रेरणा दिँदै सही मार्गनिर्देश गराएर अघि बढ्न उत्प्रेरित गरी आफ्ना कतिपय व्यावहारिक कार्यलाई थाती राखेर कुशल मार्गदर्शन गराउनु भएकोमा उहाँप्रति म हार्दिक कृतज्ञता एवम् श्रद्धा व्यक्त गर्दछु । शोध तयार गर्ने कार्यमा विविध कार्यव्यस्ततालाई प्रवाह नगरी आफ्नो अमूल्य समय निकालेर निर्देशन सुझाब तथा सल्लाह दिई उत्प्रेरित गर्नुहुने नेपाली केन्द्रीय विभागका विभागीय प्रमुख प्रा.डा. देवीप्रसाद गौतम एवम् सम्पूर्ण गुरुवर्गप्रति प्रति हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन व्यक्त गर्दछु ।

मनु ब्राजाकी समाजवादी, यौनमनोविज्ञानवादी र सामाजिक यथार्थवादी कथाकार हुन् । उनले आफू वरपरको सामाजिक परिवेशभित्रका दुष्कर्म तथा नियतिहरूको शल्यक्रिया गरिदिएका छन् । ब्राजाकीले आफ्ना कथाहरूमा मुख्य गरेर नारीमाथि हुने अन्याय तथा यौनशोषणका साथै चेलीबेटीहरूका बेचबिखन एवं देहव्यापारका लागि तिनीहरूलाई पारिने बाध्यता जस्ता अति नै संवेदनशील कुरालाई आफ्ना कथाहरूमा देखाएका हुनाले प्रस्तुत शीर्षकमा शोध गर्न लागेकी हुँ ।

प्रस्तुत शोध तयार पार्ने क्रममा आवश्यक सामग्री उपलब्ध गराइदिने त्रि.वि. केन्द्रीय पुस्तकालय, काठमाडौँ र गुरु सुकुम शर्माप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । यसरी नै आफ्नो अमूल्य समय दिएर मेरो अध्ययनमा सुझाव दिई सिहयोग गर्नु हुने साथीहरूप्रति पनि आभारी छु । साथै आर्थिक भार बहन गरी मेरो शोध कार्यमा सहयोग गरिदिनु हुने परिवारजनप्रति पनि कृतज्ञ छु । अन्त्यमा आफ्नो व्यस्तता हुँदाहुँदै पनि लगनशीलतापूर्वक शोधकार्यलाई प्राविधिक रूपमा सहयोग गर्नुहुने युनिभर्सल फोटोकपी एन्ड कम्प्युटर सेन्टरका सुभाष खत्रीप्रति हार्दिक धन्यवाद प्रकट गर्दछु । अन्तमा यस शोधपत्रको समुचित मूल्याङ्कनका लागि त्रि.वि. नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुर समक्ष पेश गर्दछु ।

मिति : २०७४/०५/१२

....

कल्पना रिजाल
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौँ

विषयसूची

सिफारिस पत्र (क)

स्वीकृति पत्र (ख)

कृतज्ञताज्ञापन (ग)

विषयसूची (घ)

पहिलो परिच्छेद

शोधपरिचय १–६

१.१ विषयपरिचय १

१.२ शोधसमस्या १

१.३ शोधकार्यको उद्देश्य २

१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा २

१.५ अध्ययनको औचित्य र महत्त्व ५

१.६ शोधपत्रको सीमाङ्कन ५

१.७ सामग्रीसङ्कलन र शोधविधि ५

 १.७.१ सामग्री सङ्कलनविधि ६

 १.७.२ शोधविधि ६

१.८ शोधको रूपरेखा ६

दोस्रो परिच्छेद

मनु ब्राजाकीको कथायात्रा र प्रवृत्ति ७–२१

२.१ विषयपरिचय ७

 २.१.१ कथाकार ७

२.२ मनु ब्राजाकीको कथायात्राको कालविभाजन ८

 २.२.१ पूर्वार्द्ध चरण (वि.सं. २०१९ देखि २०३९) १०

 २.२.२ उत्तरार्द्ध चरण (२०४० देखि हालसम्म) १२

२.३ मनु ब्राजाकीका कथागत प्रवृत्ति १४

 २.३.१ शोषण, अन्याय र अत्याचारको विरोध १५

 २.३.२ नारीवादी चेतना १५

 २.३.३ सामाजिक यथार्थको चित्रण १५

 २.३.४ आलोचनात्मक यथार्थवादी अभिव्यक्ति १६

 २.३.५ व्यङ्ग्यात्मकता १७

 २.३.६ तराइली आञ्चलिकताको चित्रण १८

 २.३.७ नवचेतनावादी प्रवृत्ति १८

२.३.८ यौनमनोविश्लेषणको चित्रण १९
२.३.९ विम्बात्मक भाषाको प्रयोग २०
२.३.१० युगीन राजनीतिक चेतना २०
२.३.११ आर्थिक विसङ्गति २०
२.४ निष्कर्ष २१

तेस्रो परिच्छेद

'भविष्ययात्रा' कथासङ्ग्रहको कथानक, पात्र, परिवेश र दृष्टिविन्दु

२२– ९७
३.१ विषयप्रवेश २२
३.२ 'भविष्ययात्रा' कथासङ्ग्रहको विश्लेषण २२
३.३ 'भविष्ययात्रा' कथासङ्ग्रहका कथामा कथानक २२
३.३ 'भविष्ययात्रा' कथासङ्ग्रहका कथामा कथानक २२
३.३.१ 'राग हजुरिया' कथाको कथानक २३
३.३.२ 'चोरहरू र सार्वभौम सत्ता सम्पन्न' कथाको कथानक २५
३.३.३ 'मूल्य, मान्यता र एकमुठी हरियो घाँस' कथानक २६
३.३.४ 'भविष्य यात्रा' कथाको विश्लेषण २८
३.३.५ 'हत्याको भूमिका' कथाको कथानक २८
३.३.६ 'प्रेत र परिवार' कथाको कथानक ३०
३.३.७ 'बन्द ढोकासामु' कथाको कथानक ३१
३.३.८ 'भुन्टीको भविष्य' कथाको कथानक ३२
३.३.९ 'निष्करुण मध्याह्न' कथाको कथानक ३४
३.३.१० 'मूक बहुमतको भयभीत खुसी' कथाको कथानक ३५
३.३.११ 'अर्थमुक्त' कथाको कथानक ३६
३.३.१२ 'गुरु, चेला र माकुराको जालो' कथाको कथानक ३६
३.३.१३ 'आज र भोली मौसम सफा रहने छ' कथाको कथानक ३८
३.३.१४ 'के ऊ हुलाकी मात्र हो ?' कथाको कथानक ३९
३.३.१५ 'नग्नता' कथाको कथानक ४०
३.३.१६ 'घरेलु, अर्थात् व्यक्तिगत, अर्थात् सार्वजनिक' कथाको कथानक १६
३.३.१७ 'झ्यालबाट ढोकातिर' कथाको कथानक १७
३.३.१८ 'एउटा रात थियो' कथाको कथानक १८
३.४ 'भविष्ययात्रा' कथासङ्ग्रहका कथामा पात्र ४५
३.४.१ 'राग हजुरिया' कथामा पात्र ४६

३.४.२ 'चोरहरू र सावैभौम सत्ता सम्पन्न' कथामा पात्र ४८
३.४.३ 'मूल्य, मान्यता र एकमुठी हरियो घाँस' कथामा पात्र ५०
३.४.४ 'भविष्य यात्रा' कथामा पात्र ५१
३.४.५ 'हत्याको भूमिका' कथामा पात्र ५३
३.४.६ 'प्रेत र परिवार' कथामा पात्र ५५
३.४.७ 'बन्द ढोकासामु' कथामा पात्र ५७
३.४.८ 'भुन्टीको भविष्य' कथामा पात्र ५८
३.४.९ 'निष्करुण मध्याह्न' कथामा पात्र ६०
३.४.१० 'मूक बहुमतको भयभीत खुसी' कथामा पात्र ६२
३.४.११ 'अर्थमुक्त' कथामा पात्र ६३
३.४.१२ 'गुरु, चेला र माकुराको जालो' कथामापात्र ६५
३.४.१३ 'आज र भोली मौसम सफा रहने छ' कथामा पात्र ६७
३.४.१४ 'के ऊ हुलाकी मात्र हो ?' कथामा पात्र ६९
३.४.१५ 'नग्नता' कथामा पात्र १५
३.४.१६ 'घरेलु, अर्थात् व्यक्तिगत, अर्थात् सार्वजनिक' कथामा पात्र ७३
३.४.१७ 'झ्यालबाट ढोकातिर' कथामा पात्र ७५
३.४.१८ 'एउटा रात थियो' कथामा पात्र ७६
३.५ 'भविष्ययात्रा' कथासङ्ग्रह भित्रका कथामा परिवेश ७८
३.५.१ 'राग हजूरिया' कथामा परिवेश ७९
३.५.२ 'चोरहरू र सार्वभौम सत्ता सम्पन्न' कथामा परिवेश ८०
३.५.३ 'मूल्य मान्यता र एक मुठी हरियो घाँस' कथामा परिवेश ८१
३.५.४ 'भविष्य यात्रा' कथामा परिवेश ८२
३.५.५ 'हत्याको भूमिका' कथामा परिवेश ८२
३.५.६ 'प्रेत र परिवार' कथामा परिवेश ८३
३.५.७ 'बन्द ढोकासामु' कथामा परिवेश ८४
३.५.८ 'भुन्टीको भविष्य' कथामा परिवेश ८४
३.५.९ 'निष्करुण मध्याह्न' कथामा परिवेश ८५
३.५.१० 'मूक बहुमतको भयभीत खुसी' कथामा परिवेश ८६
३.५.११ 'अर्थमुक्त' कथामा परिवेश ८६
३.५.१२ 'गुरु, चेला र माकुराको जालो' कथामा परिवेश ८७
३.५.१३ 'आज र भोली मौसम सफा रहने छ' कथामा परिवेश ८७
३.५.१४ 'के ऊ हुलाकी मात्र हो ?' कथामा परिवेश ८८
३.५.१५ 'नग्नता' कथामा परिवेश ८८

३.५.१६ 'घरेलु, अर्थात् व्यक्तिगत, अर्थात् सार्वजनिक' कथामा परिवेश ८९
३.५.१७ 'झ्यालबाट ढोकातिर' कथामा परिवेश ९०
३.५.१८ 'एउटा रात थियो' कथामा परिवेश ९१
३.६ 'भविष्ययात्रा' कथासङ्ग्रहका कथामा दृष्टिविन्दु ९१
३.७ निष्कर्ष ९५

चौथो परिच्छेद

'भविष्ययात्रा' कथासङ्ग्रहभित्रका कथामा भाषाशैली

४.१ विषयप्रवेश ९७
४.२ विश्लेषण ढाँचा ९७
४.२.१ भाषाशैली ९७
४.३ 'भविष्ययात्रा' कथासङ्ग्रहका कथामा भाषाशैली ९८
४.३.१ 'राग हजूरिया' कथामा भाषाशैली ९८
४.३.२ 'चोरहरू र सार्वभौम सत्ता सम्पन्न' कथामा भाषाशैली ९९
४.३.३ 'मूल्य मान्यता र एक मुठी हरियो घाँस' कथामा भाषाशैली १००
४.३.४ 'भविष्य यात्रा' कथामा भाषाशैली १०१
४.३.५ 'हत्याको भूमिका' कथामा भाषाशैली १०२
४.३.६ 'प्रेत र परिवार' कथामा भाषाशैली १०२
४.३.७ 'बन्द ढोकासामु' कथामा भाषाशैली १०३
४.३.८ 'भुन्टीको भविष्य' कथामा भाषाशैली १०४
४.३.९ 'निष्करुण मध्याह्न' कथामा भाषाशैली १०५
४.३.१० 'मूक बहुमतको भयभीत खुसी' कथामा भाषाशैली १०५
४.३.११ 'अर्थमुक्त' कथामा भाषाशैली १०६
४.३.१२ 'गुरु, चेला र माकुराको जालो' कथामा भाषाशैली १०७
४.३.१३ 'आज र भोली मौसम सफा रहने छ' कथामा भाषाशैली १०७
४.३.१४ 'के ऊ हुलाकी मात्र हो ?' कथामा भाषाशैली १०८
४.३.१५ 'नग्नता' कथामा भाषाशैली १०९
४.३.१६ 'घरेलु, अर्थात् व्यक्तिगत, अर्थात् सार्वजनिक' कथामा भाषाशैली ११०
४.३.१७ 'झ्यालबाट ढोकातिर' कथामा भाषाशैली १११
४.३.१८ 'एउटा रात थियो' कथामा भाषाशैली ११२
४.४ निष्कर्ष ११३

पाँचौं परिच्छेद

शोध निष्कर्ष

५.१ विषयप्रवेश	११४
५.२ परिच्छेदगत सारांश	११४
५.३ निष्कर्ष	११५
सन्दर्भसामग्री सूची	**११७–११८**